

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

УДК 305-055.2:355.1

к.е.н., доц. Германенко Л. М. (ДНДІ ВС ОБТ м. Черкаси)
к.е.н., доц. Шинкаренко О.М. (ДНДІ ВС ОБТ м. Черкаси)

DOI: <http://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/83-11>

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙ ГЕНДЕРНОЇ СТРУКТУРИ ВІЙСЬКОВОЇ СФЕРИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В статті розглядається проблематика гендерної інтеграції як у сфері національної безпеки і оборони, так і її загальносвітові тенденції розвитку, що залежать від традицій, культури та політичних пріоритетів кожної держави. Реалізація принципу гендерної рівності та механізму його забезпечення в українському війську потребує врахування не лише світового досвіду військової фемінізації, але й можливості його практичного застосування з урахуванням реалій сучасної війни. Соціокультурний підхід до реалізації гендерної політики у військовій сфері передбачає досягнення гендерної паритетності відповідно до існуючих у суспільстві соціокультурних орієнтирів з метою забезпечення рівних умов для реалізації прав та можливостей для збройного захисту держави представниками обох статей без обмежень, пов'язаних із жорстко закріпленими гендерними ролями. Рівність між жінками та чоловіками розглядається як питання прав людини та як необхідна умова повноцінного членства України в Альянсі, що не може бути досягнута без належного представництва різних соціальних та гендерних груп у силових структурах. За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що за час військових дій з 2014 року гендерний склад українського війська суттєво змінився – кількість жінок в армії зростає майже втричі, і вона продовжує збільшуватися. Спостерігається також позитивна тенденція подолання гендерних стереотипів у суспільстві, підвищення рівня соціальної свідомості та гендерної компетентності військовослужбовців. Аналіз вимог нормативно-правових актів засвідчив, що жінки в Україні мають відносно однакові права та обов'язки, але при цьому в армії зберігаються певні ознаки гендерного дисбалансу, притаманні в цілому українському суспільству. У зв'язку з цим зусилля уряду і суспільства щодо формування ефективної гендерної політики у військовій сфері мають бути спрямовані на мінімізацію проявів дискримінації за ознакою статі в українському війську, створення сприятливих умов для професійної реалізації жінок в армії, зміцнення відповідних інституційних механізмів з урахуванням міжнародних правових норм з метою скорочення розриву між декларативним та реальним впровадженням гендерної рівності та її адаптації відповідно до конкретних потреб оборонного сектору.

Ключові слова: гендерна політика, гендерна рівність, дискримінація, стереотипи, Збройні Сили України, фемінізація, жінки-військовослужбовці.

Вступ та постановка проблеми. Ще до початку повномасштабної збройної агресії російської федерації в Україні окреслилася стійка тенденція подолання гендерної дискримінації, ґрунтована на досягнутому суспільному визнанні архаїчності та шкідливості патріархального розподілу гендерних ролей [1]. У сучасних умовах проблематика формування національного механізму забезпечення гендерної рівності у військовій сфері набуває особливого значення і зумовлена необхідністю якісного комплектування особового складу Сил безпеки і оборони країни, міжнародними зобов'язаннями України, її європейським вибором, світовими політичними процесами та іншими чинниками. Необхідність забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони потребує напрацювання ефективних управлінсько-правових засобів викорінення гендерних стереотипів та пошуку інноваційних підходів до формування і реалізації гендерної політики у Збройних Силах України.

У науковій літературі гендерна політика визначається як комплексна, цілеспрямована діяльність держави, міжнародних і недержавних організацій, яка здійснюється ними

безпосередньо та опосередковано на національному та регіональному рівнях і спрямована на впровадження гендерного підходу в усі сфери суспільного життя як засіб уникнення дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками і чоловіками. У свою чергу, гендерна політика у Збройних Силах України є складовою загальної гендерної політики держави, її “проекцією” на військове середовище. Життєдіяльність війська ґрунтується на статусних засадах, зокрема, на статусно-посадових відмінностях різних категорій військовослужбовців, що значною мірою формує соціальний потенціал кожної окремої особистості. Тобто предметом гендерної політики у силових структурах є статусні взаємодії між військовослужбовцями обох статей та статусно-рольові відмінності між ними, їх вплив на рівень бойової готовності і боєздатності військ (сил) [2]. Отже, гендерна політика у Збройних Силах України має забезпечувати гарантії рівних прав та можливостей для військовослужбовців незалежно від їх статі для реалізації ними своїх професійних та життєвих прагнень, створювати умови для їх конструктивної взаємодії та сприяти формуванню гендерної моделі, що відповідатиме сучасним світовим стандартам.

Поняття “гендер” є відносно складним за змістом. Так, гендер можна розглядати як організовану модель соціальних відносин між чоловіками і жінками в усьому просторі соціуму: від сім’ї до вищих інститутів влади. Якщо термін “стать” використовується для визначення біологічних відмінностей між особами чоловічої та жіночої статей, то категорія “гендер” означає соціально-культурні відмінності між чоловіками і жінками, обумовлені суспільними нормами і традиціями, що можуть різнитися як в окремих країнах і культурах, так і в різних групах одного суспільства [3]. Тобто в межах соціокультурного підходу зміщується акцент з аналізу відношень статі на механізм взаємодії принципів рівноправності та універсальності прав людини як важливого фактору розвитку суспільства [4].

Слід зазначити, що у контексті гендерної рівності у ЗС України досягнення гендерного балансу не має на меті забезпечення рівної репрезентації чоловіків і жінок в особовому складі. Мова йде про те, що у демократичному суспільстві кожен громадянин повинен мати можливість максимально ефективно реалізувати свої професійні здібності, навички та досвід, у тому числі для захисту держави, незалежно від гендерних ознак. У цьому контексті проведення подальших наукових досліджень щодо визначення гендерної стратегії у збройних силах, активне вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду гендерної політики у військовій сфері має суттєве теоретичне й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поширення принципів гендерної рівності у військовій сфері сприяло активізації наукових досліджень, присвячених вивченню гендерної складової розвитку національних збройних сил, зокрема, українських. Ретроспективний аналіз наукової літератури свідчить, що гендерна проблематика була актуальною здавна, проте теорія та практика інтегрування гендерних підходів у військову сферу потребує сучасної наукової оцінки та пошуку шляхів і засобів оптимізації професійної діяльності жінок в армії. Зокрема, висвітленню цих питань присвячені праці таких науковців як В. Арнаутова, Б. Андресюк, Н. Вавілова, І. Грицай, О. Давидюк, Н. Дубчак, Ю. Калагін, І. Коросташова, Н. Клименко, Л. Кримець, В. Кротиков, В. Малюга, М. Мірошніченко, В. Топальський та ін. Питання формування зваженої гендерної політики у силових структурах України перебуває на стадії активного наукового обговорення і потребує подальшого різноаспектного наукового аналізу, який при цьому дещо ускладнений обмеженим доступом до інформації військового характеру, необхідністю адаптації зарубіжного досвіду до вітчизняних умов тощо.

Метою статті є дослідження процесу інтеграції жінок до військових формувань як невід’ємної складової реалізації принципів гендерної політики, зокрема, у Силах безпеки і оборони з урахуванням реалій сучасної війни та загальносвітових тенденцій розвитку гендерних відносин у силових структурах.

Виклад основного матеріалу. Фемінізацію військової сфери можна розглядати, виходячи з різних теоретичних аспектів. На певних етапах розвитку суспільства

функціональне призначення жінок у військових формуваннях залежало від суспільної формації і полягало в основному у виконанні сімейно-побутових, духовно-рекреативних обов'язків, господарських та медичних функцій. Будь-які соціальні, економічні, політичні перетворення призводили до змін у соціальному порядку і змушували переглядати гендерні контракти. В індустріальному суспільстві жінки стали брати участь у бойових кампаніях, переважно не вступаючи у прямий контакт із противником, в якості медичного персоналу, зв'язківців, комірників і т.д., тобто у професійній діяльності запроваджується концепція рівних потенційних можливостей у процесі самореалізації людини незалежно від статевої належності. У сучасних умовах розширення можливостей служби жінок у Збройних силах обумовлюються, з одного боку, редукцією функцій чоловіків у суспільстві в цілому і в армії зокрема, а з іншого – зростанням технічної оснащеності військ, модернізацією зброї, появою складних технічних комплексів, тобто інтелектуалізацією всіх сфер життя. Використання нових технологій при веденні бойових дій, дистанційних методів управління зброєю відсувають на другий план природні “чоловічі” ознаки сили і мужності. Більшого значення набувають такі якості як стресостійкість, уважність, спостережливість, витривалість, організованість. Для освоєння професійних компетенцій військовослужбовець має бути мотивований до здійснення своєї діяльності, прагнути професійного зростання, бути комунікабельним, виконувати норми та вимоги, успішно вирішувати поставлені перед ним завдання. Таким чином, трансформаційні процеси, які відбуваються сьогодні в суспільстві, прискорили інтеграцію жінок до військових структур, що, безумовно, є значним кроком на шляху забезпечення гендерної рівності. Однак на практиці поширеними залишаються випадки, коли жінки стикаються з низкою сталих стереотипних суджень, які часто заважають освоєнню професії та продукують практики виключення з армійського соціуму. Зокрема, часто чоловіки скептично оцінюють професійні якості жінок-військовослужбовців, аргументуючи це тим, що жінки мають менше фізичної та моральної сили, менш витривалі, схильні до паніки в екстрених ситуаціях через надмірну емоційність; поранена або вбита жінка на полі бою більше деморалізує солдатів, оскільки спрацьовують гендерні стереотипи. Крім того, жінка не вписується у специфічні умови військової служби, оскільки апріорі інакше сприймає як систему домінантних відносин в армії, так і певні елементи армійської культури, що в результаті ускладнює повсякденні ритуальні практики чоловічої спільноти, якщо там з'являється жінка. Водночас дослідження військових психологів показують, що присутність у колективі жінок значно пом'якшує морально-психологічну атмосферу, покращує комунікаційні навички, змушує командирів бути стриманішими, а головне – зростає культура взаємовідносин між військовослужбовцями у самому колективі, знижується рівень напруженості у конфліктних ситуаціях [5]. При цьому відсоток порушень військової дисципліни або злочинів, скоєних жінками-військовослужбовцями, – мінімальний. Соціологічні дослідження, проведенні за останні 10 років, свідчать, що саме жінки-військовослужбовці найбільш старанно виконують службові обов'язки [6]. Крім цього, визнаним є факт, що наявність жінок у контингентах з підтримання миру сприяє поліпшенню відносин військових з населенням приймаючої країни, а також підвищує можливості миротворців щодо взаємодії з жінками і дітьми та їх захисту [7]. Паритетне представлення жінок у секторі безпеки сприяє більшій довірі до нього населення.

Слід відзначити, що за результатами загальнонаціональних комплексних та інших соціологічних досліджень в Україні спостерігається трансформація гендерних стереотипів, яка відзначається посиленням егалітарних і ослабленням традиційних установок у суспільстві [8-10]. Якщо у 2018 році ідею рівноправності жінок і чоловіків в армії підтримували 53% респондентів, то у 2023 році підтримка зросла до 80%. При цьому жінки вище оцінюють рівень можливостей для жінок у силових структурах, ніж чоловіки. 85% громадян України позитивно ставляться до жінок, які служать у Збройних Силах, 81% погоджуються, що жінка може командувати бойовим підрозділом так само, як і чоловік. Тобто можна стверджувати, що за час військових дій з 2014 року національна та соціально-політична свідомість українців

зазнала фундаментальних змін, що призводить до поступової відмови від пострадянських стереотипів мислення і російських наративів, якими є шовінізм, дискримінація за національними і гендерними ознаками та агресивна гомофобія. Як наслідок такої трансформації, підвищився рівень соціальної відповідальності та самосвідомості військовослужбовців, що, зокрема, виражається у глобальній європеїзації ментальності військовослужбовців Збройних Сил України [11]. Разом із цим, все ще поширеними у суспільстві залишаються упереджені погляди щодо жінок в армії: більше половини респондентів погодилися з тим, що жінкам краще займатися небойовими задачами, ще 40% поділяють думку про більші проблеми у сім'ях жінок-військовослужбовиць порівняно із цивільними жінками. На думку експертів, виправити гендерні стереотипи у суспільстві складніше, ніж расові чи етнічні забобони [12].

В цілому можна констатувати, що з кожним роком кількість жінок у Збройних силах збільшується, створюючи нові гендерні моделі в армійських структурах та змінюючи вигляд військових формувань. Багато сучасних дослідників відмічають той факт, що нарешті жінку-військовослужбовця в Україні почали сприймати не як виняток, а як професіонала, що добровільно опановує обрану спеціальність.

Проблема гендерної інтеграції в армії викликала широкий резонанс у рамках світової демократизації соціальних структур і активно обговорюється з двох протилежних позицій: консервативної та ліберальної. Консерватори вважають, що Збройні сили повинні зберігати свою специфіку та особливу функціональну призначеність. Ліберали ж стверджують, що армія має адекватно відображати мінливі цінності громадянського суспільства та поширення в ньому багатьох “інституційних субкультур”, у тому числі побудованих за гендерним принципом. Прибічник ліберального підходу Б. Мюллер зауважував, що “жінки не можуть з повним правом вимагати рівних прав у всіх сферах життя, не визнаючи водночас права на захист своєї країни” [13]. Л. Дефлер та Р. Уорнер, аналізуючи соціально-економічний та соціально-психологічний вплив військової служби на жінок, дійшли висновку, що військовослужбовці-жінки досягають більш високих статусних позицій у порівнянні з цивільними жінками, оскільки мають можливість отримувати зарплату, еквівалентну чоловічій, а також задоволені тим, що їхня робота перебуває у сфері безпеки країни, отже, більш важлива для досягнення різних благ у суспільстві [14]. Тому жінки-військовослужбовці мають прагматичні очікування від служби в армії та намагаються реалізувати свій життєвий шлях із максимальною вигодою. Горизонти для гендерної рівноправності в арміях світу розширюються також у зв'язку з тенденцією переходу до комплектування Збройних сил на контрактній основі, тобто створенням професійної армії.

Фемінізація Збройних сил має загальносвітові тенденції розвитку, але існують і специфічні риси цього процесу, що залежать від традицій, культури, політичних пріоритетів кожної окремої держави. У цьому контексті цікавим є порівняння існуючої гендерної структури в арміях різних країн світу. Так, в Ізраїлі, наприклад, який є беззаперечним лідером щодо аналізованого питання, кожен третій солдат армії – жінка [6]. З 1948 р. держава взяла участь у вісьмох визнаних війнах та низці конфліктів, тому Ізраїль має постійно утримувати велику, навчену та добре озброєну армію (ЦАГАЛ). Не зважаючи на постійні дискусії серед представників релігійних організацій щодо служби жінок в армії, в країні запроваджена обов'язкова мобілізація всіх громадян по досягненню 18 років, у тому числі жінок. Отримати відстрочку/звільнення від служби в армії жінки можуть лише у зв'язку з одруженням, вагітністю або за релігійними переконаннями. Військова служба для ізраїльтянок триває 21 місяць (для чоловіків – 36). Спочатку вони служили в тилу на посадах медсестер, вчителів тощо, однак у 1995 році Верховний суд дозволив жінкам вступати у бойові підрозділи та брати участь у бойових діях. Жінкам дозволяється служити практично в усіх частинах ізраїльської армії, за винятком лише окремих видів військ, що становлять не більше однієї п'ятої загальної чисельності з'єднань Армії оборони Ізраїлю. Наразі жінки служать у сухопутних військах, у флоті та авіації, але здебільшого – в артилерії або прикордонних військах. Станом на 2021 рік

жінки склали до 40% призовників Армії оборони Ізраїлю та обіймали 25% офіцерських посад. Кількість позицій, відкритих для ізраїльтянок, також зростає. У 1980-х роках жінкам були доступні 55% військових посад, у 1995 – 73%, а з 2012 року – 86%. Статистика свідчить, що кількість жінок-піхотинців зросла на 350% з 2013 по 2017 рік, а загальна кількість військовослужбовиць збільшилась всемеро з 2005-го [15].

Норвегія ухвалила закон про обов'язковий військовий обов'язок для обох статей у 2014 році, ставши за цим показником першою в країнах НАТО та першою європейською країною. У Норвегії жінки мають право виконувати військові функції з 1938 року. Під час Другої світової війни жінки-рядові та жінки-офіцери служили в усіх родах Збройних сил. У 1947-му їх перевели на тиллові позиції, однак з 1976 року жінкам було дозволено служити у збройних силах за власним бажанням. У 1985 році парламент ухвалив законодавство про рівні можливості для жінок та чоловіків у військах, таким чином Норвегія стала першою країною НАТО, яка дозволила жінкам займати бойові позиції у збройних силах, включаючи службу на підводних човнах, відповідно до законодавства країни про рівні гендерні можливості. Вже у 2020-му жінки становили 33% від загальної кількості людей, які пройшли обов'язкову військову службу. Громадян Норвегії призивають в армію у віці 19 років. Чоловіки та жінки зобов'язані з'явитись у місця збору, але лише 15% з них відбирають на службу, яка триває 12-16 місяців. На сьогодні жінки нарівні з чоловіками проходять військову службу. Вони не лише разом тренуються на полігонах та виконують бойові завдання, а й проживають під одним дахом на маневрах та у пунктах постійної дислокації. А вже декілька років тому було прийнято рішення об'єднати чоловічі та жіночі казарми, щоб усі військовослужбовці проживали на одній території незалежно від статі. При цьому у норвезькій армії не існує такого ганебного явища, як випадки домагань [16]. Станом на 2017 рік в армії країни було 12% військовослужбовиць, але міністерство оборони Норвегії планує довести кількість жінок в армії до 20% від загальної чисельності збройних сил, і ключовим аргументом цієї політики є просування гендерної рівності в усіх аспектах життєдіяльності країни.

З 1989 року у Швеції немає гендерних обмежень на доступ до військової підготовки або посад у Збройних силах. Жінки мають право служити в усіх родах військ та на всіх позиціях, у тому числі й бойових. Систему призову в армію як для чоловіків, так і для жінок у Швеції запустили у 2017 році. Служба у війську триває 11 місяців. Перед цим вона не була обов'язковою для громадян протягом семи років, оскільки в армії вистачало добровольців. У 2018-му жінки склали 15% від загальної кількості солдатів, які проходили навчання у шведській армії та обіймали менше 7% офіцерських посад.

У ФРН жінки у погонах становлять 10% від усього особового складу, такий самий гендерний склад в армії Великобританії. Тим часом Бундесвер (армія Німеччини) стала доступна для жінок з 2001 року після змін, внесених до конституції країни. Німеччина досить довго чинила опір участі жінок у бойових діях на передовій. Зміни у конституції призвели до того, що кількість жінок в армії суттєво збільшилась. Але проведені міністерством оборони Німеччини через десять років опитування показали, що половина з тих жінок, які скористалися своїм знову набутим правом, визнали, що помилилися у виборі професії.

У Європі найбільш "фемінізованою" є французька армія (понад 22% жінок). З 1995 року жінкам Франції дозволено пілотувати всі види літаків. З 2014 року французькі жінки можуть брати участь у бойових діях. В Іспанії жінки служать в армії нарівні з чоловіками, їхня частка складає близько 14% від усього особового складу. У Франції, Румунії та Польщі кількість жінок, які беруть участь у бойових діях, залишається досить низькою. Так само, як і в Новій Зеландії, яка дозволила жінкам брати участь у боях на передовій у 2001 році, кількість добровольців на бойові позиції залишається вкрай низькою. Австралія пішла цим шляхом у 2013 році, понад 60 жінок негайно підписали контракти на участь у бойових діях. Деякі з них вступили до елітних підрозділів спецназу, які брали участь в операціях в Афганістані. При цьому загальна кількість жінок у збройних силах Австралії становить 14%, близько 10% служать у частинах, розміщених у зоні бойових дій за кордоном.

У США з 1 липня 1973 року було введено добровільну систему комплектування Збройних сил, що кардинальним чином змінило їхній гендерний склад. Так, з моменту запровадження контрактної служби кількість жінок-військовослужбовців у загальній структурі Збройних сил зросла з 42 тис. осіб у 1973 р. до 363 тис. у 2022 р., що становить 17,5% від загальної чисельності війська Сполучених Штатів [17]. Однією з найбільших змін подальших років можна вважати надання у 2015 році після років дебатів дозволу жінкам служити у будь-яких військових частинах США та на будь-яких посадах. Тепер усі військові посади у Збройних силах США, включно з бойовими в елітних загонах, відкриті для жінок, за умови їх відповідності стандартам та наявності необхідної кваліфікації. Зауважимо, що за даними досліджень, проведених Pew Research Center, гендерних відмінностей у виборі професії військового виявлено не було. І чоловіки, і жінки орієнтувалися на можливість служити своїй країні, пильги для здобуття освіти, перспективи побачити світ та розвинути професійні навички. Не зважаючи на ідентичні очікування від військової служби та декларовані рівні стартові можливості, як і раніше, спостерігається гендерний дисбаланс при кадровому розміщенні, хоча зміни в цій галузі очевидні. У даний час жінки в США задіяні у всіх родах збройних сил і можуть знаходитись на лінії фронту. З кожним роком жінок у військах стає все більше, вони продовжують обіймати посади, які довгі роки вважалися лише чоловічими. У Штатах служба в армії є добровільною, останній призов у країні був під час війни у В'єтнамі у 70-х роках. У 2021-му у Палаті представників США пропонували внести поправку до закону та зобов'язати жінок також ставати на військовий облік, але її не підтримали.

У канадській армії жінки почали служити з 1895 року. Канада стала однією з перших країн світу, які допустили жінок на передову у 1989 році згідно рішення Суду з прав людини щодо повної інтеграції жінок у Канадські збройні сили. Однак, наприклад, до служби на підводних човнах жінок не допускали аж до 2000 року, а перша жінка капітан військового корабля з'явилася в канадському ВМФ лише у 2003 році. Наразі жінки становлять близько 15% від усіх канадських військовослужбовців, але керівництво Збройних сил активно намагається збільшити їх кількість, аби до 2026 року цей показник досягнув 25%.

Жінки служать також в арміях Бельгії, Данії, Швейцарії, Нідерландів, Туреччини, Іспанії, Португалії, Люксембургу, Польщі, Греції, Шрі-Ланки, Пакистану, Північної Кореї, Китаю, Еритреї та інших країн.

Поруч із загальносвітовою тенденцією збільшення кількості жінок у силових структурах, детермінуючим фактором зміни гендерного складу в українському війську стала зовнішня військова агресія та гостра потреба захисту Батьківщини. Після повномасштабного вторгнення РФ кількість жінок, що долучилися до лав ЗС України та інших військових формувань, значно зросла. Так, у 2014 році загальна чисельність жінок у ЗС України становила 49 926 осіб, із них військовослужбовиць – 16 557. На початок 2024 року в українській армії служило вже 45 587 жінок, тобто майже втричі більше, і їх кількість продовжує збільшуватися [18]. Загалом, наразі більше 7% чисельності особового складу Збройних Сил України становлять жінки і більше 5% – саме військовослужбовиці, зокрема: офіцерський склад – 6,6%, сержантсько-старшинський склад – 6,6%, солдати – 4,4%, курсанти – 18,1%. Близько 5 тисяч військовослужбовиць виконують завдання в районі проведення бойових дій, більше 13 тисяч – мають статус УБД [19]. Такі цифри є показовими навіть у порівнянні України з країнами-членами НАТО, частка військовослужбовиць в арміях яких коливається від 0,3 % до 20 %. Це свідчить про те, що роль жінки в українській армії помітно зросла, але зберігаються певні ознаки гендерного дисбалансу, притаманні в цілому українському суспільству.

Військова агресія російської федерації змусила переглянути роль та права жінок у силових структурах України з точки зору існуючих законодавчих обмежень, наприклад, щодо участі у бойових діях, виконання окремих завдань, доступу до посад та військових звань тощо. Результатом стало прийняття у 2018 році Закону України № 2523-VIII “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під

час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях” [20], що закріпив принцип рівноправного проходження служби жінками та чоловіками і скасував необґрунтовані обмеження стосовно служби жінок у запасі та проходженні військових зборів. Наразі в Україні дозволена участь жінок у бойових операціях, для жінок відкритий доступ практично на всі бойові спеціальності, жінки можуть служити по контракту (до 60 років, як і чоловіки), управляти військовою технікою, займати керівні армійські посади, офіційно встановлена форма одягу для військовослужбовиць. З 2019-го року уряд дозволив дівчатам вступати до військових ліцеїв, тепер жінки мають доступ до усіх рівнів військової освіти. Регулярно проводяться тренінги, наради, семінари, круглі столи, освітні заходи за участю міжнародних організацій й фахівців з питань рівноправності в українському війську; усі документи, які розробляє МОУ, проходять гендерну експертизу; здійснюється імплементація гендерного компоненту у навчальні програми; введені посади штатних та позаштатних радників з гендерних питань у системі Міноборони та ЗС України. У відповідь на виклики, з якими зіткнулися військовослужбовиці під час проходження служби, у Національному університеті оборони України було розроблено та розміщено в електронній бібліотеці “Порадник з протидії гендерної дискримінації у Збройних Силах України”, в якому містяться рекомендації щодо забезпечення прав жінок в армії з урахуванням досвіду сучасної війни та підкреслюється актуальність просвітницької роботи серед військовослужбовців [21, 22]. Такий підхід відповідає концептуальним засадам сучасної політики гендерної рівності, що полягає у комплексному підході “gender mainstreaming” як стратегії її досягнення і має на меті зробити інтереси та досвід жінок і чоловіків невід’ємним аспектом проектування, реалізації, моніторингу та оцінювання будь-якої ініціативи [23].

З точки зору імплементації у правове поле України міжнародних принципів гендерної рівноправності важливим кроком стало прийняття Кабінетом Міністрів у 2016 році першого Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. Резолюція стала інституційною рамкою для інтеграції жінок до безпекового сектору. Її основні положення визначають важливість залучення досвіду жінок у вирішенні конфліктів, розбудові миру, захисті жінок від гендерно зумовленого насильства під час конфліктів. Україна стала першою країною в світі, де документ було прийнято в умовах збройного конфлікту [24]. Вже у 2021 році був ухвалений другий Національний план дій, у рамках якого Міністерством оборони України був розроблений План заходів з реалізації в Міністерстві оборони України Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року [25], де визначені стратегічні та оперативні цілі впровадження положень резолюції, зокрема в секторі безпеки і оборони. Після повномасштабного вторгнення були також ухвалені зміни до ст. 1 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу” (№ 2664-IX від 7.10.2022) щодо порядку взяття жінок на військовий облік [26]. Вони передбачають, що українки певних професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, можуть ставати на військовий облік за власним бажанням. Зазначимо, що наразі питання щодо обов’язкової мобілізації жінок в Україні на порядку денному не стоїть – жінки можуть мобілізуватися до Сил оборони винятково добровільно.

Не зважаючи на те, що державна політика щодо досягнення гендерної рівності в секторі безпеки й оборони України реалізується відповідно до міжнародних зобов’язань та національного законодавства, для подальшого ефективного її впровадження необхідно посилювати заходи щодо подолання існуючих гендерних стереотипів та зміцнювати відповідні інституційні механізми. Наприклад, наразі у Збройних Силах України лише 9 % офіцерських посад обіймають жінки, і лише три жінки мають генеральське звання [27]. Для жінок усе ще діє заборона на прийом на посади офіцерського складу, що пов’язані з використанням бойових патронів, водозалізними роботами. Також для жінок залишаються закритими всі посади на підводних човнах і надводних кораблях, в управлінні бригад надводних кораблів, підрозділах пожежогасіння, які передбачають непряме гасіння пожеж, а

також підрозділах тилового забезпечення з використанням вибухонебезпечних реактивів. Посади для жінок також відсутні у військових частинах спеціального призначення [28]. Тому насамперед потрібні законодавчі ініціативи щодо забезпечення кар'єрного розвитку жінок в армії відповідно до їх рівня освіти, досвіду і результатів службової діяльності; розширення можливостей, зокрема, за рахунок збільшення кількості посад, у тому числі командних, які можуть займати жінки на військовій службі; крім цього, актуальним є створення гендерно орієнтованої побутової інфраструктури в армії, поліпшення доступу до медичного обслуговування та психологічної підтримки для військовослужбовиць з урахуванням специфічних жіночих потреб, забезпечення їх формою і амуніцією на державному рівні; удосконалення корпоративної етики у військах, протидія проявам сексизму. Також важливо, щоб воєначальники прагнули до розвитку власних навичок застосування гендерного підходу до всіх аспектів командування збройними силами, наприклад, через використання практики залучення фахових інструкторів [29]. Збройні сили можуть використовувати знання і досвід громадських організацій, національних правозахисних інститутів та міжнародних організацій з метою їх практичного застосування, зокрема, в умовах збройного конфлікту. Можливо, на даний час наше суспільство ще не готове до запровадження обов'язкової строкової військової служби для всіх громадян, як в Ізраїлі, або до застосування однакових нормативів з фізичної підготовки незалежно від гендерної ознаки, як у Великобританії, чи до впровадження спільної території проживання чоловіків і жінок під час проходження військової служби, як у Норвегії та Фінляндії, – але виклики часу вимагають створити сприятливі умови реалізації здібностей та можливостей для збройного захисту держави тими жінками, які до цього дійсно готові [30]. Якщо у більшості інших країн було чимало часу, аби інтеграція жінок у військо здійснювалася поступово і послідовно, то українська армія в умовах протидії збройній агресії вимушена розвиватися швидко.

Висновки. Отже, аналіз гендерних відносин у військах свідчить про те, що на різних етапах розвитку суспільства роль жінки у військовій сфері змінювалася – від повного неприйняття жінок у чоловічому армійському соціумі до рівноправності у виборі військової професії. Важливими віхами фемінізації в арміях всього світу стали світові війни, коли жінки почали брати участь у бойових діях поряд із чоловіками на підставі мобілізації. Крім того, модифікація системи призову у бік відмови від масових армій та актуалізації набору на контрактній основі дозволила трансформувати існуючі гендерні пропорції. Не зважаючи на це, досить сталими у суспільстві залишаються стереотипні гендерні судження. Зокрема вважається, що присутність жінок на полі бою негативно впливає на боєздатність армії; жінок доцільно зберігати як “мирний сегмент” суспільства; місце жінки – “на кухні” не лише у цивільному житті, а й у війську. З іншого боку, багато противників сегрегації вважають відсутність жінок у бойових підрозділах ознакою сексизму і дискримінації, що глибоко вкоренилися в армійському середовищі. При цьому слід враховувати, що реалізація стратегії гендерної рівності має здійснюватися без підміни понять “рівність” і “однаковість”, оскільки фізіологічні, психологічні та інші відмінності між жінками і чоловіками існують, тому їх треба брати до уваги на всіх етапах формування гендерної політики з орієнтиром на рівний розподіл соціальних, економічних та професійних можливостей. Перспектива подальшого удосконалення інституційної спроможності гендерної інтеграції в секторі оборони загалом полягає в налагодженні механізму моніторингу, оцінювання та координації гендерних питань, імплементації міжнародних антидискримінаційних правових норм, формування гендерної компетентності особового складу з метою викорінення гендерних стереотипів та формування гендерно нейтральної військової субкультури. Хоча й на сьогодні обов'язки жінок-військовослужбовців лежать здебільшого у сферах служби тилу, командно-штабних (військкомати, фінансові органи), медичних, інженерно-технічних чи виховних структурах, тенденція на егалітарність у системі формування Збройних сил свідчить про те, що в армійському соціальному просторі і надалі будуть поширюватися принципи гендерної рівності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проневич О. Інституційно-правові імперативи забезпечення гендерної рівності у секторі оборони. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір : зб. тез доповідей міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 15 червня 2023 р.). Одеса : Видавництво “Юридика”, 2023. С. 162-168.
2. Актуальні проблеми гендерної політики у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб. [В.П. Кротиков, В.Л. Топальський, В.М. Малюга та ін.]; за заг. ред. Б.П. Андрусюка. К.: НДЦ ГП ЗС України, 2011. 112 с.
3. Практическое руководство по внедрению гендерного подхода / Методология. Обзор по секторам. Сборник примеров из практики. 3-е изд. Братислава: ПРООН, 2007. 295 с.
4. Мірошниченко М.І., Черняхівська В.В. Гендерна політика в державному управлінні України: методологія, теорія, історія : монографія. Київ: Вадекс, 2019. 226 с.
5. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки / Колектив авторок. Київ, 2017. 264 с. ISBN 978-966-2310-95-5
6. Стожар П. Обов'язковий призов жінок в армію: міжнародний досвід. URL : <https://uain.press/articles/605256-605256> (дата звернення: 14.05.2024).
7. Антаутова В., Лукічов В., Нікітюк Т. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України : Формування гендерної компетентності військового професіонала. К., 2020. 236 с.
8. Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: результати комплексного дослідження березень-квітень 2023. URL : https://nako.org.ua/storage/pdf/2023-06-06--07:30:08-for%20print%20UA%20RG_NAKO_ComprehensiveResearch.pdf (дата звернення: 09.05.2024).
9. Стан реалізації у Збройних Силах України гендерної політики держави : аналіт. звіт за результ. соціол. дослідж. (заключний) / НДЦ ГП ЗС України; викон. О.В. Шевчук, В.С. Михайлов, О.Д. Дєточка та ін. К.: 2020. 61 с.
10. Давидюк О.О. Інтеграція жінок до силових структур в Україні: соціологічний вимір. Демографія та соціальна економіка. 2021. №4(46). С. 116-133. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2021.04.116>
11. Кривець Л.В. Гендерна рівність в контексті формування позитивного іміджу Збройних Сил України. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір : зб. тез доповідей міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 15 червня 2023 р.). Одеса : Видавництво “Юридика”, 2023. С. 105-108.
12. Тінін Д.Г. Деякі аспекти гендерної рівності у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 432-437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69>
13. Moller B. Conscription and its alternatives. COPRI Working Paper. 1999. №25.
14. Defleur L. B., Warner R. L. Socioeconomic and social-psychological effects of military service on women. J. of Political and Military Sociology. 1985. Vol. 13. P. 195-208.
15. Смуток Б. Жінки в армії: як проходить служба в різних країнах. URL : <https://chas.news/current/zhinki-v-armii-yak-prohodit-sluzhba-v-riznih-krainah> (дата звернення: 15.05.2024).
16. Норвегія та гендерна рівність. Україна до НАТО. URL : <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/norvehiia-ta-henderna-rivnist/> (дата звернення: 26.04.2024).
17. Defense Department Report USA. URL : <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3580676/defense-department-report-shows-decline-in-armed-forces-population-while-percen/> (дата звернення: 30.04.2024).
18. Богданьок О. В Україні зростає число жінок у ЗСУ. URL : <https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostaє-cislo-zinok-u-zsu/> (дата звернення: 02.05.2024).
19. Гамалій І. Нині на полі бою в Україні ми маємо найбільшу кількість жінок в новітній світовій історії. URL : https://lb.ua/society/2023/11/20/585125_zsu_sluzhat_ponad_62_tis_zhinok_z.html (дата звернення: 18.04.2024).
20. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 06.09.2018 №2523-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> (дата звернення: 23.04.2024).
21. Кривець Л.В. Порадник з протидії гендерної дискримінації у ЗСУ. К.: НУОУ, 2022. 20 с.

22. Кримець Л.В., Саєнко О.Г., Телелим І.В. Соціально-психологічні аспекти протидії гендерної дискримінації у Збройних Силах України під час війни. Вісник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2022. №4(68). С. 70-79.
23. Компанцева Л.Ф. Гендерна перспектива інформаційної безпеки. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2019. №2. С. 115-125.
24. Гендерна рівність. Національна соціальна сервісна служба України [офіційний сайт]. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist> (дата звернення: 11.05.2024).
25. Гендерні питання у сфері оборони. Міністерство оборони України [офіційний сайт]. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/> (дата звернення: 18.04.2024).
26. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 №2232-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.04.2024).
27. Прокопій Д. Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-rovnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu> (дата звернення: 15.04.2024).
28. Ніколаєнко А. Жінки на сторожі безпеки: оборонному сектору бракує гендерної рівності. URL : <https://mind.ua/openmind/20253660-zhinki-na-storozhi-bezpeki-oboronnomu-sektoru-brakue-gendernoyi-rivnosti> (дата звернення: 30.04.2024).
29. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. К.: “Хай-Тек Прес”, 2018. 560 с. ISBN 978-966-910-033-7.
30. Хардель Р., Хардель М. Гендерний аспект комплектування сил оборони України особовим складом в умовах воєнного стану. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір : зб. тез доповідей міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 15 червня 2023 р.). Одеса : Видавництво “Юридика”, 2023. С. 162-168.

REFERENCES:

1. Pronevych, O. (2023), “Instytutsiino-pravovi imperatyvy zabezpechennia gendernoi rivnosti u sektori oborony” [Institutional and legal imperatives of ensuring gender equality in the defense sector], *Genderna polityka v umovakh voiennoho stanu: pravovyi vymir : zb. tez dopovidei mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 15 chervnia 2023 r.), Yurydyka, Odessa, pp. 162-168.
2. Krotkov, V.P., Topalskyi, V.L., Maliuha, V.M. ta in., za zah. red. B.P. Andresiuka (2011), “Aktualni problemy gendernoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: navch.-metod. posib.” [Actual problems of gender policy in the Armed Forces of Ukraine], NDTs HP ZS Ukrainy, Kyiv, 112 p.
3. *Praktycheskoe rukovodstvo po vnedrenniu gendernoho podkhoda / Metodohyia. Obzor po sektoram. Sbornyk prymerov yz praktyky. 3-ye yzd.* Bratislava: PROON, 2007. 295 p.
4. Mirosnychenko, M.I., Cherniakhivska, V.V. (2019), “Genderna polityka v derzhavnomu upravlinni Ukrainy: metodohyia, teoriia, istoriia”, monohrafiia [Gender policy in public administration of Ukraine: methodology, theory, history], Vadeks, Kyiv, 226 p.
5. “Zhinky. Myr. Bezpeka: Informatsiino-navchalnyi posibnyk z gendernykh aspektiv konfliktiv dlia fakhivtsiv sektoru bezpeky” [Women. Peace. Security] / Kolektyv avtorok. Kyiv, 2017. 264 p. ISBN 978-966-2310-95-5.
6. Stozhar, P. *Oboviazkovyi pryzov zhinok v armiiu: mizhnarodnyi dosvid* [Compulsory conscription of women into the army: international experience]. URL : <https://uain.press/articles/605256-605256>
7. Antautova, V., Lukichov, V., Nikitiuk, T. (2020), “Putivnyk gendernoi intehratsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Formuvannia gendernoi kompetentnosti viiskovoho profesionala [Guide to gender integration in the Armed Forces of Ukraine: Formation of gender competence of a military professional], Kyiv, 236 p.
8. *Dyskryminatsiia riznykh sotsialnykh hrup u ZSU: rezultaty kompleksnoho doslidzhennia berezenkviten 2023.* URL : https://nako.org.ua/storage/pdf/2023-06-06--07:30:08-for%20print%20UA%20RG_NAKO_ComprehensiveResearch.pdf
9. “Stan realizatsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy gendernoi polityky derzhavy”, analit. zvit za rezult. sotsiol. doslidzh. (zakliuchnyi) [State of implementation of the state's gender policy in the Armed Forces of Ukraine] / NDTs HP ZS Ukrainy; vykon. O.V. Shevchuk, V.S. Mykhailov, O.D. Dietochka ta in. Kyiv, 2020, 61 p.
10. Davydiuk, O.O. (2021), “Intehratsiia zhinok do sylovykh struktur v Ukraini: sotsiolohichni vymir” [Integration of women into law enforcement agencies in Ukraine: the sociological dimension], *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, №4(46), pp. 116-133. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2021.04.116>.

11. Krymets, L.V. (2023), "Genderna rivnist v konteksti formuvannia pozytyvnoho imidzhu Zbroinykh Syl Ukrainy [Gender equality in the context of forming a positive image of the Armed Forces of Ukraine], Genderna polityka v umovakh voiennoho stanu: pravovyi vymir : zb. tez dopovidei mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 15 chervnia 2023 r.), Yurydyka, Odesa, pp. 105-108.
12. Tinin, D.H. (2023), "Deiaki aspekty gendernoї rivnosti u voiennyi chas: yak viina zminiuie rol zhinok u suspilstvi" [Some Aspects of Gender Equality in Wartime: How War Changes the Role of Women in Society]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii Pravo, Vyp. 80, Ch. 2, pp. 432-437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69>.
13. Moller, B. (1999), "Conscription and its alternatives" // COPRI Working Paper, №25.
14. Defleur, L.B., Warner, R.L. (1985), "Socioeconomic and social-psychological effects of military service on women" // J. of Political and Military Sociology. Vol. 13. pp. 195-208.
15. Smutok, B. "Zhinky v armii: yak prokhodyt sluzhba v riznykh krainakh" [Women in the army: how is the service in different countries]. URL : <https://chas.news/current/zhinki-v-armii-yak-prohodit-sluzhba-v-riznih-krainah>
16. Norvehiiia ta genderna rivnist. Ukraina do NATO. URL : <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/norvehiiia-ta-henderna-rivnist/>
17. Defense Department Report USA. URL : <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3580676/defense-department-report-shows-decline-in-armed-forces-population-while-percen/>
18. Bohdanok, O.V. "Ukraini zrostaie chyslo zhinok u ZSU" [The number of women in the Armed Forces is increasing in Ukraine]. URL : <https://suspilne.media/701262-ponad-45-tisac-vijskovosluzbovic-v-ukraini-zrostaie-cislo-zinok-u-zsu/>
19. Hamalii, I. "Nyni na poli boiu v Ukraini my maiemo naibilshu kilkist zhinok v novitnii svitovii istorii" [Currently, we have the largest number of women on the battlefield in Ukraine in recent world history]. URL : https://lb.ua/society/2023/11/20/585125_zsu_sluzhat_ponad_62_tis_zhinok_z.html.
20. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia rivnykh prav i mozhlyvostei zhinok i cholovikiv pid chas prokhodzhennia viiskovoї sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvanniakh: Zakon Ukrainy vid 06.09.2018 № 2523-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>
21. Krymets, L.V. (2022), "Poradnyk z protydii gendernoї dyskryminatsii u ZSU" [Adviser on combating gender discrimination in the Armed Forces], NUOU, Kyiv, 20 p.
22. Krymets, L.V., Saienko, O.H., Telelim, I.V. (2022), "Sotsialno-psykholohichni aspekty protydii gendernoї dyskryminatsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy pid chas viiny" [Socio-psychological aspects for elimination of gender discrimination in the Armed Forces of Ukraine during the war], Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho, №4 (68), pp. 70-79.
23. Kompantseva L.F. (2019), "Henderna perspektyva informatsiinoї bezpeky" [Gender perspective of information security], Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy, №2, pp. 115-125.
24. Genderna rivnist. Natsionalna sotsialna servisna sluzhba Ukrainy [ofitsiyni sait]. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist>
25. Genderni pytannia u sferi oborony. Ministerstvo oborony Ukrainy [ofitsiyni sait]. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/>
26. Pro viiskovy oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2232-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
27. Prokopii, D. "Genderna rivnist u ZSU pislia povnomashtabnoho vtorhnennia RF v Ukrainu" [Gender equality in the Armed Forces after the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine]. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu>
28. Nikolaienko, A. "Zhinky na storozhi bezpeky: oboronnomu sektoru brakuie gendernoї rivnosti" [Women on guard: the defense sector lacks gender equality]. URL : <https://mind.ua/openmind/20253660-zhinky-na-storozhi-bezpeki-oboronnomu-sektoru-brakue-gendernoyi-rivnosti>
29. Hrytsai, I.O. (2018) "Mekhanizm zabezpechennia pryntsyphu gendernoї rivnosti: teoriia ta praktyka: monohrafiia" [The mechanism for ensuring the principle of gender equality: theory and practice], Khai-Tek Pres, Kyiv, 560 p. ISBN 978-966-910-033-7
30. Khardel, R., Khardel, M. (2023), "Gendernyi aspekt komplektuvannia syl oborony Ukrainy osobovym skladom v umovakh voiennoho stanu" [The gender aspect of staffing the defense forces of Ukraine under martial law], Genderna polityka v umovakh voiennoho stanu: pravovyi vymir: zb. tez dopovidei mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 15 chervnia 2023 r.), Yurydyka, Odesa, pp. 162-168.

SOCIO-CULTURAL ANALYSIS OF TRANSFORMATIONS OF THE GENDER STRUCTURE OF THE MILITARY SPHERE: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

Gender integration both in the field of national security and defense, as well as its global development trends, which depend on the traditions, culture and political priorities of each state are examined in the article. Implementation of the gender equality principle and the mechanism of its provision in the Ukrainian army requires taking into account not only the world experience of military feminization, but also the possibility of its practical application, taking into account the realities of modern war. The socio-cultural approach to the implementation of gender policy in the military sphere involves the achievement of gender parity in accordance with the existing socio-cultural guidelines in society in order to ensure equal conditions for the exercise of rights and opportunities for the armed protection of the state by representatives of both sexes without restrictions associated with rigidly fixed gender roles. Equality between women and men is considered a human rights issue and a necessary condition for Ukraine's full membership in the Alliance, which cannot be achieved without proper representation of various social and gender groups in the power structures. According to the results of the conducted research, it was found that during the military operations since 2014, the gender composition of the Ukrainian army has changed significantly - the number of women in the army has almost tripled, and it continues to increase. There are also positive dynamics regarding gender stereotypes in society, increasing the level of social awareness and gender competence of military personnel. The analysis of the requirements of the normative legal acts proved that women in Ukraine have relatively equal rights and duties, but at the same time certain signs of gender imbalance, characteristic of the Ukrainian society as a whole, remain in the army. In this regard, the efforts of the government and society to form an effective gender policy in the field of defense should be aimed at minimizing the manifestations of discrimination based on gender in the Ukrainian army, which requires the development of effective administrative and legal means to eradicate gender stereotypes, the implementation of relevant legislative initiatives, the search for innovative approaches to the formation and implementation of gender policy in the Armed Forces of Ukraine with the aim of reducing the gap between declarative and real implementation of gender equality and its adaptation in accordance with the specific needs of the defense sector.

Keywords: gender policy, gender equality, discrimination, stereotypes, Armed Forces of Ukraine, feminization, female military personnel, NATO member countries.